

Christer Laurén

Är herr Strudls tyska tyska?

Professor Christer Laurén, ordförande för svenska språknämnden i Finland, befinner sig detta läsår i Wien, där han bl.a. forskar i fackspråkliga frågor och studerar österrikisk språkvård.

Herr Strudl är, som vilken tyskkunnig som helst inser, österrikare. Han sitter vid sitt lilla runda bord i ett kafé i Wien och läser sin tidning samtidigt som han dricker sin *Einspänner*, en kopp kaffe krönt med vispgrädde. Grädden är beströdd med chokladflingor. Troligen äter han också en *Apfelstrudel* till kaffet.

Så presenteras österrikaren för österrikarna själva dagligen i "Neue Kronen Zeitung", deras mest spridda lästlästa dagstidning. Han har alltid tankar om dagshändelserna och han yttrar sig på ledigt tal-språk som passar för en wienare men inte alltid förstås av utbölingar. Till och med genom sitt namn avslöjar sig herr Strudl. Kafékulturen hör hemma i hans stad, en riktig *Einspänner* får man bara i Wien. Han kunde också ha valt en *Mohnstrudel* eller en *Milchrahmstrudel*, ty utbudet är stort.

I skoltyskan berättas det inte heller att herr Strudl odlar *Zwetschken* i sin lilla trädgård vid stranden av Donau någonstans mellan Tulln och Klosterneuburg. Det är helt enkelt så plommonen kallas i Österrike. Ingen i Wien skyltade i höstas med att de sålde *Pflaumen*, enligt vad jag såg. Men nu är säsongen slut, vi väntar på vintern, på *Jänner* och *Feber*, som det heter i kalendrarna, i stället för *Januar* och *Februar*.

På eftermiddagen, vid tre-fyrtiden, är det dags för en *Jause* och jag har kommit överens om att träffa herr Strudl ungefär då. I spår-

vagnen på väg in mot centrum hörs rösten i högtalaren: "Es wird gesucht älteren und behinderten...", "Var vänlig upplåt er plats åt äldre...". Det är en fras som en tysk uppfattar som gammal sirlig stil. Och min dotter märkte tidigt att det som skrivs *ei* inte uttalas /ai/ som vi har lärt henne.

Men herr Strudls tidning innehåller artiklar på lättförståelig tyska, fastän ingen lokaliserar honom fel när de hör honom. Hans tidning har naturligtvis lokalfärg i fråga om både innehåll, vissa inslag i ordförrådet och i syntaxen.

Kulturhistoria och nationalpolitik

Det finns nästan lika många tyskspråkiga österrikare som det finns svenskspråkiga i Sverige. Därtill är tyska nationalspråk i Förbundsrepubliken Tyskland, Tyska demokratiska republiken, Schweiz och Liechtenstein. I Sydtyrolen och Belgien har tyskan en viss officiell status och tyska används i Luxemburg, Frankrike, Ungern, Rumänien och Sovjetunionen. I en rätt nyutgiven bok, "Das österreichische Deutsch", säger utgivaren professor Peter Wiesinger själv att man kan se på klassificeringen av språket både ur kulturhistorisk och nationalpolitisk synvinkel. Kulturhistoriskt har en språkgrupp med tiden fördelat sig i flera statsbildningar. De samhälleliga olikheterna har lett till olikheter främst i fråga om ordförråd och ordbetydel-

ser. Det grundläggande i fråga om ord, uttal, former, satsbyggnad är trots detta gemensamt. Det är naturligt att tala om ett språk, dock med varianter i olika stater.

Wiesinger tar det som en självklarhet att han talar om skriftspråket och dess muntliga motsvarighet som standardspråk. Det är ju allmänt bekant, säger han, att de enbart talade språkformerna visar en mycket stor regional och lokal variation.

Efter kriget förträngde österrikarna de tyska sammanhangen. Under 70-talet diskuterades t.o.m. möjligheten att kalla språket österrikiska. Den politiska normaliseringen och österrikarnas självmedvetande i dag gör det naturligt att tala om den österrikiska tyskan, en tyska som i en variant används i Österrike. Germanisterna har aldrig sett tyskan i Österrike som ett eget språk, trots vissa olikheter som onekligen finns och som är naturliga när ett språk talas över ett stort område. De känns betydligt större och mer djupgående än de som finns mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige.

Ser man på språket nationalpolitiskt anknyter man till Herders kultur- och språkfilosofi som under senare delen av 1700-talet och under 1800-talet fick vittgående följder. Många stater bildades så att man såvitt möjligt fick ett territorium med endast ett språk.

Talspråklig variation

Som ett exempel på den rika muntliga variationen ger Peter Wiesinger olika former, från det han kallar basdialekt till standard-

språk, av satsen *Heute abend kommt mein Bruder nach Hause* (= I kväll kommer min bror hem):

*Heint af d'Nocht kimmt mei'n Bruider hoam.
Heit auf d'Nocht kummt mei'n Bruader ham.
Heit äb'nd kommt mein Bruder z'Haus.
Heut äb'nd kommt mein Bruder näch Haus.*

Det är fråga om talspråk inom det s.k. *Wienviertel* norr om Wien på andra sidan Donau, ett område som alltså domineras av vinnodlingen.

Ordboken och kulturen

Den österrikiska ordboken, *Österreichisches Wörterbuch* (36:e uppl. 1985), innehåller också en del inslag ur talspråk för att, som det heter, ge plats åt uttryck för österrikisk kultur. Det är inte meningen att ordboken skall ha separatistiska följder. Den är inte avsedd att ersätta utan att komplettera existerande allmänt tyska ordböcker.

Men också i Österrike blir diskussionen ibland häftig just i fråga om relationen till tyskan i andra tyskspråkiga länder. Den 35:e upplagan (1979) av ordboken fick kritik av Peter Wiesinger och andra för att den var separatistisk, även om detta tydligen inte var avsikten. Det är naturligt att balansgången mellan solidaritet (med den allmänna tyska normen) och identitet (den österrikiska identiteten) väcker diskussion. Men att herr Strudl talar tyska ifrågasätts inte på allvar i dag.